

staatsbosbeheer

Natuurherstel Waterland-Oost

Zomer 2024 | Toelichting inrichtingsplan

© Marjolein den Hartog - KISSMYARTS

Waterland-Oost heeft een lange ontstaans- en ontginningsgeschiedenis. Perioden van veengroei afgewisseld met overstromingen, dijkdoorbraken en afzettingen met klei vormden de bodem en het landschap. Maar ook de mens heeft hier zijn invloed gehad. Met het afgraven van hoogveen, de inpoldering inclusief het graven van sloten, het ontwikkelen van huisterpen en bewoning langs dijklinten en de veeteelt, ontstond er een open landschap wat de bezoeker tegenwoordig als 'typisch Hollands' ervaart. Voor mens en natuur geldt Waterland-Oost ook anno 2023 nog als een waardevol open weidevogel- en veenlandschap in Laag Holland. Door verschillende invloeden en ontwikkelingen staat de kwaliteit van het gebied onder druk. Bodemdaling, verdroging, een slechte waterkwaliteit en de achteruitgang van het aantal soorten planten en dieren zijn de belangrijkste bedreigingen. Samen met 12 partners en de provincie Noord-Holland heeft Staatsbosbeheer afspraken gemaakt voor het behoud en herstel van de natuur. De beoogde maatregelen zijn onderdeel van het gebiedsplan IBP Vitaal Platteland - Laag Holland.

Watersnip

Gebiedsplan IBP Vitaal Platteland

Het gebiedsplan is opgesteld om het waardevolle landschap van Laag Holland te behouden en versterken. Er zijn verschillende bedreigingen en opgaven die in samenhang met elkaar moeten worden bekeken. Behoud en natuurherstel van Waterland-Oost is één van de projecten. Het ministerie van LNV en de provincie Noord-Holland financieren de projecten. Meer informatie is te vinden op de website [werkplaats vitaal platteland](#) en in [het gebiedsplan](#).

Locaties

In verschillende deelgebieden nemen we maatregelen (zie de donker delen op de kaart). Dit zijn:

- Kinsel en de Munt rondom het Kinselmeer.
- Deelgebieden Verdeek, Molengouw en Smeerketel van de zone Aaën en Dieën.

Alle deelgebieden zijn onderdeel van het Natuurnetwerk Nederland (NNN) en in eigendom bij Staatsbosbeheer.

Fig 01: De ligging van de deelgebieden in Waterland-Oost

Waterland-Oost

De zompige veenbodem maakt Waterland-Oost uniek. Het water in de sloten staat er hoog. Waar de bodem net iets steviger is slingeren wegen door het landschap. Op de hogere delen (terpen, dijken) zijn huizen gebouwd. In het open landschap oriënteert men zich via de kerktorens. Veeteelt is een van de belangrijkste activiteiten, maar de laagste delen zijn te nat voor begrazing. Hooien is de enige optie om het gras van de vochtige graslanden en veenmosrietlanden te gebruiken. Op deze hooilanden wordt geen of slechts beperkt mest uitgereden waardoor er veel bloemen in het grasland of rietland staan. Deze variatie en de openheid maakt Waterland-Oost een interessant gebied voor vogels.

Lagere waterstanden voor de landbouw, droge periodes, vermesting en verzuring (o.a. stikstofuitstoot) en verlies aan biodiversiteit (aantal soorten) bedreigen het veenlandschap van Laag Holland.

CO₂ uitstoot, bodemdaling, verzuuring en falend waterbeheer versterken deze effecten. Weidevogels concentreren zich in de natuurgebieden. Maar ook hier neemt het aantal jonge vogels dat succesvol kan uitvliegen af.

Behalve voor de weidevogels zijn deze beschermde natuurgebieden ook belangrijk voor trekvogels die hier overwinteren of opvetten voor de rest van hun reis. Daarnaast komen er bijzondere planten voor en andere fauna – zoals de haas, rugstreeppad, Noordse woelmuis en kleine marterachtigen (hermelijn, wezel). De aantallen van deze soorten staan onder druk, maar ze horen thuis in het laagveenlandschap.

In dit project focussen we op behoud en herstel van de natuur en het landschap. Dit door de waterhuishouding te verbeteren en er voor te zorgen dat er voldoende structuur en variatie in vegetatie is.

Waterland-Oost © Marjolein den Hartog - KISSMYARTS

Historisch veen

Om de projectgebieden voor de toekomst te behouden, zet Staatsbosbeheer in op een strategie die zich het beste laat omschrijven met de term '[historisch veen](#)'. Het behouden van het cultuurhistorisch open landschap is hierin het hoofddoel. Bij historisch veen horen bloemrijke graslanden, veenmosrietlanden en vochtige hooilanden met plas-dras zones. Dit zijn ideale gebieden voor weidevogels, trekvogels en een rijke flora en fauna. De ambitie is de verdere bodemdaling te stoppen. De belangrijkste aspecten zijn betere condities voor weidevogels, het behouden van botanische waarden en het optimaliseren van het waterbeheer.

In de natuurkernen is agrarisch medegebruik mogelijk met aangepaste pachtvoorwaarden als minder/geen mest en late maaidata. Het gewenste landschap waarbij boer en natuurbeheerder samenwerken is weergegeven in de

onderstaande afbeelding uit het [agrarisch perspectief voor Waterland-Oost](#) van Vereniging Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer Water, Land & Dijken.

Op hoofdlijnen zijn de percelen rondom een bedrijf in eigendom bij de boer. De natuurgebieden zijn vaak in eigendom bij terreinbeheerders. In Waterland-Oost heeft Staatsbosbeheer het eigendom van de Kinsel en de Munt rondom het Kinselmeer, percelen langs de geulen van de Aaën en Dieën en de natuurkern van Peereboom, Opperwoud en de Nes. Het behoud en herstel van de natuur in dit laatste gebied wordt door provincie Noord-Holland uitgewerkt.

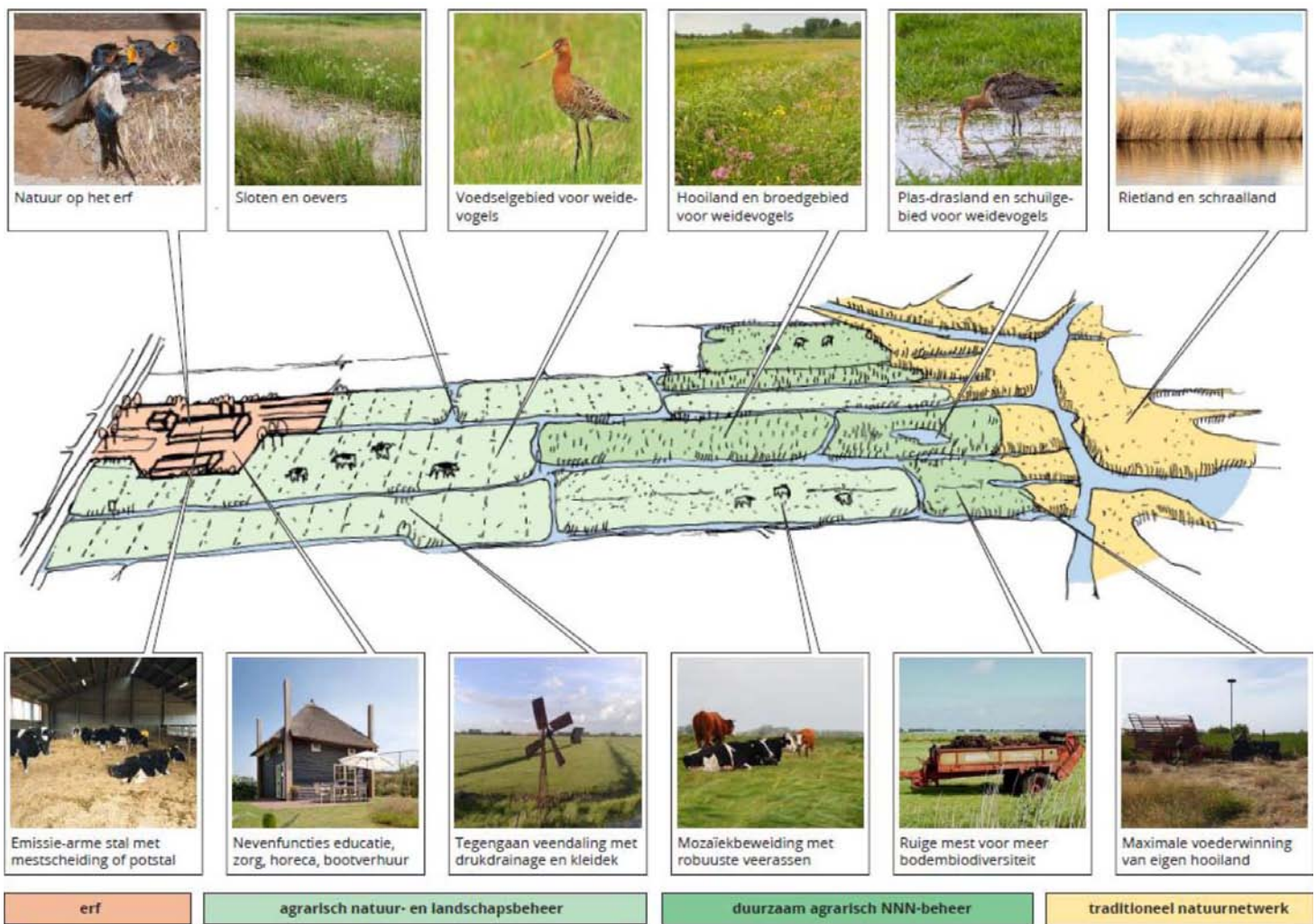

Fig 02: Zoneringsprincipe ©Waterland en dijken, Toekomst voor een landschap met boeren, een agrarisch perspectief voor het gebied Peereboom e.o in Waterland-Oost

Weidevogelparadijs

Een succesvol broedseizoen waarna voldoende jonge vogels kunnen uitvliegen naar de overwinteringsgebieden vraagt van boer en boswachter naast optimaal beheer een goed ingericht landschap en juiste controle op de waterstanden. Vooral in de natuurgebieden, daar waar de weidevogels zich de laatste decennia concentreren, vereist dit optimale omstandigheden. Als ware het een paradijs voor weidevogels.

Weidevogels zijn namelijk zeer kritisch bij het kiezen van geschikte nestplek. Hun voortbestaan is alleen gegarandeerd als er gebieden zijn waar ze in alle rust kunnen broeden, zonder verstoring en predatoren. Ook moet er genoeg voedsel zijn voor de jonge kuikens (pullen) om te kunnen uitvliegen. Dit moet allemaal beschikbaar zijn in een korte periode in het voorjaar. Daarom gaan we de omstandigheden voor weidevogels in Waterland-Oost verbeteren. Dat betekent herstel van een goede waterhuishouding in de sloten en op de percelen: het mag er lekker vochtig en nat zijn. Daarnaast worden de weilanden zo ingericht dat er voldoende structuur en variatie in vegetatie is. De ambitie is om topnatuur te realiseren, met een hoge biodiversiteit en op termijn ook de terugkeer van de kritische weidevogels als de kemphaan en watersnip.

Wat betekent dit in het veld?:

- Rust en ruimte; Geen verstoringen door mens en een groot open landschap om predatoren (vossen, roofvogels) in de gaten en op afstand te houden.
- Goed aanbod van voedsel; Door een hoge grondwaterstand en o.a. plas-dras zones met slikrandjes bij greppels, kan een snavel goed in de grond om insecten, larven en wormen te zoeken. In het broedseizoen daalt de waterstand langzaam en zijn er geen lange periodes van droogte.
- Overleving van kuikens; In de sloten is er voldoende aanbod van vis en op bloemen (o.a. in greppels en natuurvriendelijke oevers) komen voldoende insecten af voor de jonge kuikens. Ook een beperkte hoeveelheid ruige mest trekt insecten aan.
- Variatie; Elke vogelsoort stelt andere eisen de hoogte van vegetatie en de ideale plek om te broeden. De natuurgebieden bieden voldoende verschillen in structuur, ook voor watervogels. Jonge pullen kunnen schuilen tegen extreem weer en predatoren. We noemen dit ook wel mozaïekbeheer.
- Verlaat maaibeheer; De eerste snede van het gras mag niet te vroeg geoogst worden. Een trage groei door weinig of geen mest voorkomt hoger en dik gras. Voor jonge kuikens is dit te zwaar om voedsel te zoeken.

Knelpunten Waterland-Oost

De belangrijkste geconstateerde knelpunten in Waterland-Oost zijn:

- De omvang van weidevogelpopulaties en het dalende broedsucces. Kritische soorten zoals de watersnip, tureluur, gele kwikstaart staan onder druk en helaas is de kemmaan een nog zeer schaars aanwezige broedvogel.
- De graslanden hebben te weinig bloemrijke kruiden, ook de greppelstructuur is niet optimaal om de juiste grondwaterstand op het perceel te realiseren. De variatie voor andere vogelsoorten kan beter.
- Het waterbeheer faalt. Damwanden en kades lekken en pompen zijn verouderd. Dit veroorzaakt verdere bodemdaling en uitstoot van CO₂.
- Door afkalving van de oever verdwijnen de botanisch interessante gebieden met veenmosrietland langs het Kinselmeer.

Steile greppel

Grasland zonder kruiden

Lekkende damwand

Afkalven oever

Natuurherstel

De gewenste maatregelen van het project zijn te verdelen in drie hoofdcategorieën.

1 Water op orde

Volledige controle over waterbeheer is cruciaal voor weidevogels. In combinatie met het aanleggen van natuurvriendelijke oevers herstellen we de kades van de peilgebieden. Greppels met flauwe oevers zorgen er voor dat water tot in het midden van het perceel komt. Hierdoor daalt de grondwaterstand van het perceel niet te diep bij droogte. Om verzuring van de bodem te voorkomen moeten de greppels in de winter het regenwater juist kunnen afvoeren.

Bijna alle damwanden bij de stuwen hebben te maken met houtrot en worden vervangen. Groot onderhoud of vervanging van pompen is gewenst zodat deze niet falen. Hierbij kijken we naar besparingen op arbeid / beheer. Indien haalbaar door het toepassen van geautomatiseerde systemen.

2 Versterken natuurwaarden

Het aantal soorten in het gebied (biodiversiteit) kan hoger door de verhouding weidevogelgrasland en vochtig hooiland te verbeteren. In weidevogelgrasland zijn tijdens het broedseizoen vochtige greppels. In het najaar grazen er koeien. Gecombineerd met wat vaste mest is deze situatie perfect voor het bodemleven.

Water op orde: de boswachter regelt de waterstand

Het vochtig hooiland is natter. Hierdoor groeit het gras traag. Door verschralen (geen mest en afvoeren van maaisel) komen er meer kruiden en bloemen. Met de juiste balans ontstaat er een beter mozaïekpatroon.

Ook waar geen kades zijn passen we enkele oevers aan, zowel van sloten als van greppels. Deze krijgen een flauw maaibaar talud zodat ze jaarlijks met kort gras het broedseizoen in gaan. De jonge kuikens kunnen hierdoor op eigen kracht beter uit een greppel of sloot komen. Langs grote wateren optimaliseren we de rietoevers zodat er meer ruimte is voor bloemen, insecten en veenmos.

Voor weidevogels aangepaste greppels

3 Optimaliseren beheer

Om de juiste condities in stand te houden is beheer van de deelgebieden belangrijk. Schade aan bodem en natuur voorkomen we door verbeterde paden en efficiëntere routes. Zo kunnen de machines goed in het terrein komen. Dammen knappen we op en waar nodig vervangen we de hekken. Hierdoor is nabeweiding door koeien mogelijk. Voor het te oogsten vochtige gras richten we enkele verzamellocaties in zodat het maaisel efficiënt (en droog) verwerkt kan worden.

De Kinsel & de Munt

Deze deelgebieden liggen ten noorden en zuiden van het Kinselmeer. De maatregelen zijn weergegeven op de onderstaande kaarten:

Legenda:

- L-Blauw: Te herstellen peilscheidingen
- D-blauw: Herprofileren greppel.
- Wit: Aanpassen greppels voor weidevogels
- Groen: Natuurvriendelijke oevers.
- Oranje: Halfverharding op beheerpad.
- Rood: Herstel damwand en pomp.
- Bruin: Schelpen voor pionierovogels

Fig 03: De maatregelen in de Kinsel.

Tot slot, aan de westkant van het Kinselmeer, langs het Goudriaankanaal liggen smalle stroken vochtig grasland op veen. Hier schrappen we voorzichtig de voedselrijke toplaag in de rietoever weg. Hierdoor worden de oevers en de percelen weer bloemrijker. Denk aan orchidee rijk hooiland met soorten als grote ratelaar, echte koekoeksbloem en rietorchis.

Falend waterbeheer in de Kinsel door een verzakte kade

De Kinsel: Dit gebied vlak bij Durgerdam heeft twee verschillende kernen, een plas en een weidevogelgebied. Onze eerste ambitie is om de waterhuishouding zo aan te passen dat de peilen onafhankelijk van elkaar zijn te regelen. Hierdoor is de waterstand in de plas niet meer afhankelijk van het weidevogelgebied met de vele greppels. Met een extra sloot tussen de pomp en de plas is dit eenvoudig te realiseren. Een ander knelpunt is het weglekken van water door slechte damwanden en een verzakte kade rondom de plas (nabij de Markermeerdijk). Het water stroomt hier nu direct weer het gebied uit. Dit herstellen we door het vervangen van alle damwanden en ophogen van de kades met vrijkomende grond van de natuurvriendelijke oevers. Zo verbeteren tegelijk de natuurwaarden.

Bij de plas met rietoevers ligt het accent op verhogen van de biodiversiteit. Er komt een extra zone voor pioniersoorten en kale grondbroeders (o.a. kleine plevier). Ook is er aandacht voor beheer van rietoevers en de natte graslandvegetatie. Rugstreeppad, ringslang en waterspitsmuis profiteren hiervan. Het peil mag fluctueren maar is iets hoger dan in het weidevogelgebied. Alleen voor maaibeheer wordt het peil tijdelijk verlaagd. Het weidevogelgebied heeft al een hoge dichtheid aan greppels. Deze passen we aan zodat ze beter geschikt worden voor de weidevogels.

Een eigen peilbeheer voor de plas

Meer draagkracht voor de beheerpaden

De Munt: De percelen ten noorden van het Kinselmeer zijn een rust- en broedgebied voor (weide)vogels. Meerdere peilgebieden zorgen voor de juiste waterstand op de percelen. We renoveren de damwanden, pompen en stuwen waardoor we de waterstand beter kunnen instellen. De beheerpaden worden versterkt met een halfverharding. Hierdoor is het beheer efficiënter uit te voeren. Deze paden begroeien weer snel met grassen.

De biodiversiteit verhogen we door een betere balans tussen greppelland en hooiland. Met name aan de oostzijde van het gebied ontwikkelen we de percelen door naar bloemrijk hooiland. Dit door maaien en afvoeren van het gras. Op een voedselarme bodem groeit het gras hierdoor minder snel en zo krijgen bloemrijke kruiden weer de ruimte. De maatregelen langs het Goudriaankanaal zijn identiek aan het deelgebied de Kinsel.

Bij stormachtig weer kalft de oever langs het Kinselmeer af door de stevige golfslag. Het open water maakt dat wind en golven een grote impact hebben op de oever. Veengrond zonder riet heeft hier weinig weerstand tegen en brokkelt snel af. Op meerdere locaties zijn stroken van 8-10 meter land in het meer verdwenen. Dit verbeteren we met een combinatie van beschoeiing en natuurvriendelijke oever.

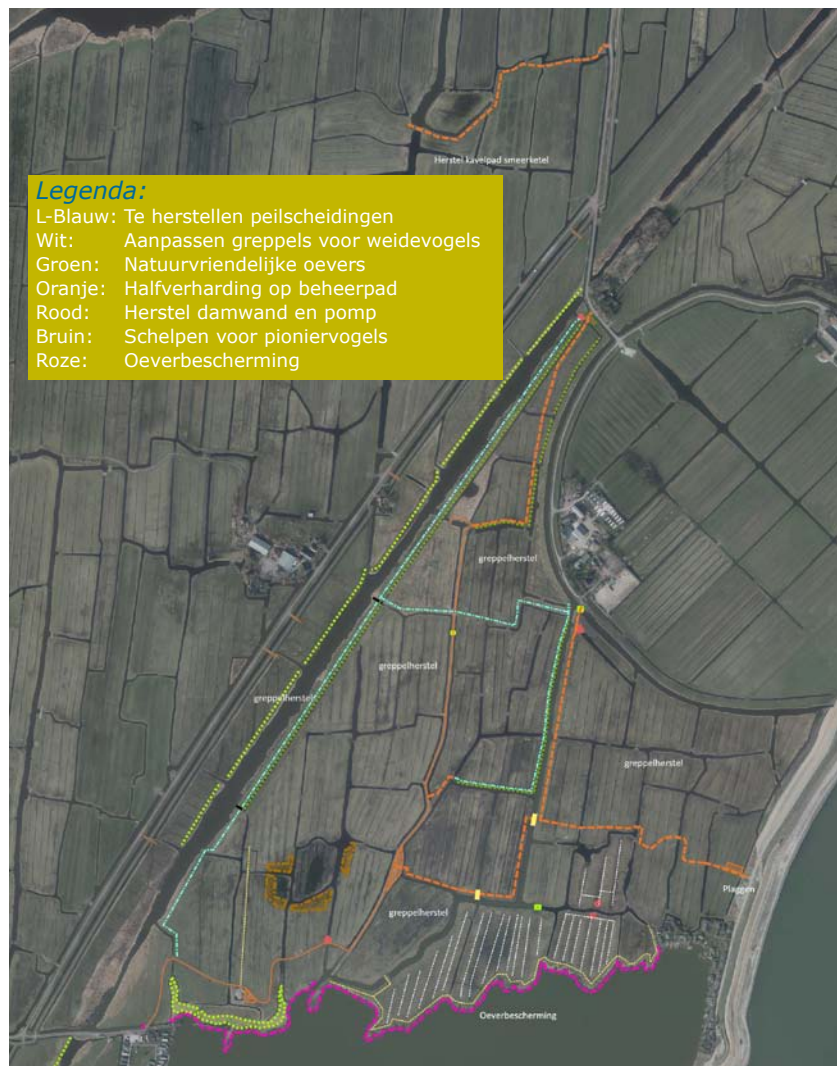

Fig 04: De maatregelen in de Munt

Te herstellen dammen

Te renoveren damwand en pomp

Veel wind veroorzaakt oeverafslag langs het kinselmeer

De Aaën & Dieën

Natuurherstel is ook in het westelijk gelegen deel van Waterland-Oost urgent. De Aaën en Dieën, het netwerk van brede plassen verbonden door smalle watergangen, wordt gezien als de ruggengraat van het landschap. Behalve voor weidevogels is deze zone belangrijk voor water- en structuurminnende soorten als watersnip, roerdomp, eenden en futen. Oorspronkelijk was dit een structuur van afwaterende veenriviertjes. In de huidige situatie staan meerdere gebieden op boezempeil. Andere delen zijn juist sterk onderbemalen en hebben een intensief landbouwgebruik. In dit deelgebied zijn er twee hoofddoelen:

1. Het herstellen van ecologische verbindingen door ontbrekende schakels van rietzomen of oeverpercelen op boezempeil te ontwikkelen. Dit met name voor diersoorten als de Noordse woelmuis, waterspitsmuis en ringslang, maar ook voor het optimaliseren van zeldzame watergebonden planten.
2. Het optimaliseren van de gebieden voor weidevogels door het verbeteren van de waterhuishouding en variatie.

Het beschikbare budget is niet voldoende om het gehele Aaën en Dieën gebied aan te pakken. Gekozen is om de maatregelen voor de deellocaties 'beheerpad Smeerketel', Verdeek en Molengouw uit te voeren. Als bij de uitwerking nog budget over is voegen we andere locaties toe.

Beheerpad smeerketel: Voor het beheer van ca 65 ha grasland is er maar één weg. Deze is zeer drassig, verzakt en nauwelijks begaanbaar. Op sommige locaties ligt de weg lager dan het waterpeil in de aangrenzende sloten. Dit belemmert het beheer van het natuurgebied Smeerketel en de afvoer van het maaisel (zie fig. 4; maatregelen de Munt). Het pad op zichzelf heeft geen natuurdoel, maar door het te herstellen, kan het beheer in de Smeerketel weer doelmatig worden uitgevoerd. Het gaat om vochtige en natte voedselrijke graslanden die een belangrijk broed- en leefgebied vormen voor weidevogels.

Verdeek: De weidevogelaantallen zijn hier de afgelopen 15 jaar dramatisch gedaald. Een belangrijke oorzaak is verdroging. Het gewenste peilbeheer is niet meer mogelijk. Het hout van de damwanden is te rot en de pompen falen regelmatig. Hierdoor verdrogen de greppels tijdens het broedseizoen. We vervangen de pomp en damwanden. Vanwege de stevige bodemdaling stroomt het water niet meer door de duikers in de dammen. Ook dit herstellen we.

Met het op orde brengen van het watersysteem (vernatten tijdens het broedseizoen) nemen de kansen voor weidevogelsucces weer toe. Net als in de Munt worden er maatregelen genomen om het maaien en afvoeren van maaisel doelmatiger uit te kunnen voeren.

Te vervangen stuw

Fig 05: De maatregelen in Verdeek.

Waterspitsmuis

Otter

Sinds enkele jaren is de otter weer gezien in Waterland-Oost. Door het optimaliseren van de oever aan de noordrand (tegen Monnickendam) zorgen we voor een betere verbinding. De otter rust of eet zijn vis graag in een gevarieerde oeverzone met voldoende plek om te schuilen. Niet alleen de otter, ook soorten als hermelijn, bunzing, waterspitsmuis en de Noordse woelmuis kunnen zich dan beter verplaatsen naar Varkensland en Ilperveld.

Molengouw: Op dit moment is hier het aantal broedparen weidevogels nog stabiel, maar er dreigt een falen van het waterbeheer. We voorkomen dit door nu de in- en uitlaat te herstellen en een extra stuw te plaatsen. Hierdoor sluit de waterstand beter aan op het maaiveld. In het oosten ligt dit iets hoger. De oevers hier zijn belangrijke verlandingszones met rietzomen. Dit leefgebied is ideaal voor beschermde soorten als spotvogel en kneu. Door het graven van een sloot kan het vee deze zones niet meer vertrappen. We behouden en herstellen zo een waardevolle verbinding.

Verzakte inlaat in Molengouw

Fig 06: De maatregelen in Molengouw

Agrarisch medegebruik, bijvoorbeeld nabegrazing

Beheer en agrarisch medegebruik

In alle deelgebieden blijft agrarisch medegebruik (natuurinclusief mozaïekbeheer) met een beperking t.a.v. beweiden en bemesten en maaibeheer van oevers mogelijk. De boswachters en een aantal pachters werken samen om het open landschap in stand te houden. Geleidelijk komt er iets meer hooilandbeheer (jaarlijks maaien) naast het weide-vogelbeheer (verlaat maaien met na-begrazen door koeien). Rietmoeras en zones met kwetsbare natuur maait de boswachter zelf. Door het verbeteren van rijroutes en aanleg van verharde paden kan graslandbeheer zoals van ouds, maar met moderne machines beter plaatsvinden. De uitdaging is om ook het waterbeheer te vereenvoudigen en indien haalbaar de waterstanden op afstand af te lezen.

Maatwerk in maaibeheer

Recreatie

De natuur in de verschillende deelgebieden is kwetsbaar. Zowel verstoring als vertrapping is niet gewenst. De deelgebieden blijven net als nu alleen vanaf de bestaande (fiets-)paden rondom de weidevogelgraslanden te bewonderen. Zo beschermen we de bijzondere planten en geven we rust aan weidevogels en wintergasten.

Het project; voorbereiden en uitvoeren

Niet alle maatregelen zijn al volledig uitgewerkt. In de afgelopen periode heeft Staatsbosbeheer de knelpunten geanalyseerd, is er een ecologische ambitie opgesteld en zijn de maatregelen op hoofdlijnen beschreven in een investeringsplan. Dit laatste was noodzakelijk om de uitvoeringssubsidie aan te vragen. Er zijn verschillende onderzoeken uitgevoerd zoals; archeologie, bodemkwaliteit en fosfaat in de bovenste laag grond. Met deze resultaten zijn de eerste schetsen gemaakt zoals opgenomen in deze brochure en beoordelen we waar vergunningen nodig zijn.

Vanaf oktober 2023 werkt Staatsbosbeheer de technische details uit. Dit doen we samen met ingenieursbureau BWZ Ingenieurs. De technische tekeningen gebruiken we om de juiste vergunningen aan te vragen. Als deze verkregen zijn, start de uitvoering van het werk door de aannemer. De werkzaamheden spreiden zich over twee jaren. De technische tekeningen worden t.z.t. op de werk in uitvoeringpagina gepubliceerd.

Planning

Het project kent meerdere fases:

2021-2023:	Onderzoek en schetsontwerpfase
2024:	Opstellen Definitief ontwerp, aanvragen vergunningen en aanbesteding
2024-2025:	Uitvoering van de maatregelen in de periode sept 2024 -oktober 2025 (twee fases).
2026:	Ontwikkelingsbeheer, reservejaar uitvoering

De schetsen zijn onder voorbehoud. Op basis van voortschrijdend inzicht en voor het verkrijgen van vergunningen kunnen details nog wijzigen. Via de lokale media en op onze website worden belanghebbenden, omwonenden en belangstellenden op de hoogte gehouden en geïnformeerd.

Staatsbosbeheer
T 030-692611
staatsbosbeheer.nl

Informatie

De werkzaamheden zijn onderdeel van het gebiedsplan Laag Holland waarin Rijk, gemeenten, maatschappelijke organisaties en terreinbeheerders samenwerken. Dit om een economisch vitaal, leefbaar en ecologisch duurzaam platteland in stand te houden.

Projectleider: Sjoerd Luiten.
s.luiten@staatsbosbeheer.nl

Informatie:

- Vragen over beheer: veenweiden@staatsbosbeheer.nl of bel 075-6282628
- Werk in uitvoering; [natuurherstel Waterland-Oost](#). Een projectoverzicht met meerdere downloads.
- Website [provincie Noord-Holland](#). Naast gebiedsadviezen is hier ook informatie over de deelgebieden Peereboom, Opperwoud en de Nes te downloaden.
- Staatsbosbeheer; [Natuurgebied waterland](#)
- Berichten over de natuur in de provincie Noord-Holland zijn te vinden op het [boswachterblog](#).

De werkzaamheden zijn financieel mogelijk gemaakt door de "regeling specifieke uitkering IBP-Vitaal Platteland" (Rijk via ministerie LNV) en dankzij financiële steun van de Provincie Noord-Holland.

beeld: © Staatsbosbeheer, tenzij anders aangegeven.

© Marjolein den Hartog - KISSMYARTS